

Wychowanie chrześcijańskie wspomaga odkrywać wartość pracy

JANUSZ MÓŁKA

Akademia Ignatianum w Krakowie
ORCID: 0000-0002-1488-6100

STRESZCZENIE

Problematyka pracy nabrała szczególnego znaczenia w okresie transformacji ustrojowej w Polsce pod koniec minionego stulecia. Dokonujące się wtedy przemiany spowodowały m.in. zmianę podejścia do pracy jako wartości. Artykuł podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie o to, jak procesy wychowania chrześcijańskiego mogą wspomagać osobę w odkrywaniu wartości pracy. Z pytaniem tym wiąże się drugie, czy odkrywanie wartości pracy sprzyja osiągnięciu pełni człowieczeństwa oraz życiowego sukcesu. Tezę artykułu jest przekonanie, że o ile potrafimy nadać pracy znaczenie humanistyczne – w rozumieniu służby dobru i rozwojowi człowieka – a nadto, jeśli zdołamy przenieść jej walory na płaszczyznę religijną, to się okaże, że zostanie dostrzeżona jako wartość, która sprzyja odnoszeniu życiowego sukcesu. W odkrywanie tej wartości wiele może wnieść religia odsłaniająca przed człowiekiem nowe perspektywy jego życia i rozwoju.

Słowa kluczowe: praca, wartość pracy ludzkiej, sukces, wychowanie chrześcijańskie

* * *

Praca człowieka i jej wartość jest przedmiotem teoretycznych i empirycznych badań, poszukiwań, analiz i interpretacji. Jak zauważa Krzysztof Kaszyński, transformacja ustrojowa w Polsce w latach dziewięćdziesiątych minionego stulecia spowodowała zmianę podejścia do kwestii pracy jako wartości. Stwierdza on, że w polskim społeczeństwie nadal „istnieje potrzeba tworzenia klimatu szacunku do rzetelnej pracy, bo tylko dzięki niej można osiągnąć sukcesy i dobrobyt”¹. Zdaniem Kaszyńskiego koniecznym warunkiem osiągnięcia takiego dobrobytu jest humanizacja warunków

¹ Krzysztof Kaszyński, „Aksjologiczne aspekty pracy ludzkiej”, *Problemy Profesjologii*, nr 2(2009): 59.

pracy, jak również godziwe wynagrodzenie umożliwiające realizację celów wykraczających poza minimum egzystencji, a wreszcie stwarzanie możliwości wielostronnego rozwoju człowieka. Niezależnie od zjawiska alienacji, jakie powoduje praca, jest ona dla człowieka wartością, która pełni doniosłą funkcję w procesie jego rozwoju i samorealizacji. Trzeba przy tym pamiętać, że podejście do pracy jest kwestią indywidualną i nie zawsze postrzeganie jej jako wartości w sensie aksjologicznym zajmuje główne miejsce w życiu człowieka². W powyższym kontekście rodzi się pytanie, jak procesy wychowania chrześcijańskiego mogą wspomagać osobę w odkrywaniu wartości pracy. Z pytaniem tym wiąże się drugie: czy odkrywanie wartości pracy sprzyja osiągnięciu życiowego sukcesu. W artykule szukacie będziemy odpowiedzi na powyższe pytania.

1. Praca wartością

W refleksji nad wartością pracy mamy świadomość, że egzystencję ludzką przenika doświadczenie pracy, które stawia pytanie o jej wartość. Przez wartość pracy rozumiemy te jej cechy lub cechy jej wytworów, które powodują, że praca jest ceniona przez ludzi³. Jak zauważa Jan Franciszek Jacko, określenie pracy mianem „wartości nie przesądza sporu (między subiektywizmem i realizmem etycznym) o sposób istnienia wartości oraz (między antyrelatywizmem i relatywizmem etycznym) o kryteria oceny wartości. Odróżnia się konieczną od pochodnej (niekoniecznej) wartości pracy. Ludzkie zachowania nieposiadające wartości koniecznej nie są uważane za pracę w rozpatrywanych teoriach (zgodnie z nimi posiadanie tej wartości jest warunkiem koniecznym pracy). Natomiast wartość pochodna może, ale nie musi, przysługiwać pracy – mogą być pracą zachowania nieposiadające tej wartości. Odróżnia się też wartość autoteliczną – cenioną dla niej samej i niezależnie od tego, czy służy ona osiągnięciu innych wartości, od wartości instrumentalnej, którą uważa się za cenną wyłącznie dlatego, że jest narzędziem (środkiem) w drodze do osiągnięcia i realizacji jakiejś innej wartości (instrumentalnej lub autotelicznej)”⁴. Do tego opisu należy dopowiedzieć, że dopiero w nowoczesnym społeczeństwie przemysłowym pracy nadaje się wymiar etyczny, jak i to, że stanowi ona istotną oraz niekwestionowaną wartość zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i społecznym. Przeświadczenie to, jak zauważa Krzysztof Kaszyński, wynika z następujących faktów:

² Tamże.

³ Jan Franciszek Jacko, „Wartość pracy”, *Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej. Zarządzanie* 1, nr 25 (2017): 8.

⁴ Tamże.

- rozszerzeniu uległo pole aktywności ludzkiej poddane moralnemu wartościowaniu;
- wprowadzenie etyki na teren pracy poszerzyło listę wartości i wzorców moralnych;
- wprowadzenie wartości związanych z pracą zmienia spojrzenie na problem wzorów i ideałów moralnych;
- wysoką pozycję społeczną zajmuje już nie wojownik, lecz osoba pracująca;
- wykonywana praca zmienia znaczenie pojęcia „dobro” oraz wyznaczniki wartości wzorcowych: „sprawiedliwość”, „własność”, „odpowiedzialność”, „wolność”, „ofiarność”, „pomoc bliźniemu” i inne;
- wykonywana praca wyzwala etyczne relacje: człowiek – rzecz – człowiek, w których rzeczą jest przedmiot pracy ludzkiej;
- wykonywana praca zmienia etyczną wycenę człowieka jako podmiotu pracy;
- praca i jej różne odmiany stają się treścią etyki zawodowej;
- etyka wzbogacana o problematykę pracy staje się dyscypliną uniwersalistyczną;
- przedmiotem etyki jest refleksja nad relacją człowieka do człowieka⁵.

W refleksji nad tak postrzeganą pracą człowieka odkrywamy, że przestaje być ona dla niego koniecznością umożliwiającą jego egzystencję. Natomiast coraz wyraźniej uświadamiamy sobie, że służy ona rozwojowi człowieka w podwójnym ujęciu: mechanistycznym i humanistycznym. W ujęciu mechanistycznym praca traktowana jest przede wszystkim instrumentalnie w oderwaniu od jej podmiotu jako środek produkcji⁶. Przywiązywanie wagi do samej produkcji może spowodować, że jej wykonywanie przestanie być łączone z wartością. Do takiej sytuacji może dojść w przypadku, gdy człowiek przestanie wiązać jej wykonywanie z etyką i moralnością. Jak odnotowuje Stanisław Grochmal, skutki takiego podejścia do pracy dotkną „życia społecznego, gospodarczego, kulturowego, a także duchowego”⁷. Z tych też powodów sukces związany z niemoralnie wykonywaną pracą przekreśla jej wartość.

⁵ Krzysztof Kaszyński, „Aksjologiczne aspekty pracy ludzkiej”, 60.

⁶ Krzysztof Gąsecki, „Aksjologiczny wymiar pracy ludzkiej – inspiracja myślą Jana Pawła II”, w *Pedagogika chrześcijańska. Tradycja, współczesność, nowe wyzwania*, red. Jarosław Michalski, Aldona Zakrzewska (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2010), 392.

⁷ Stanisław Grochmal, „Ergonomiczny i duchowy wymiar pracy w przedsiębiorstwach ekonomii komunii”, w *Wychowanie i praca. W trosce o integralny rozwój człowieka*, red. Zbigniew Marek, Janusz Mółka, Miłosz Mółka (Kraków: Akademia Ignatianum-Wydawnictwo WAM, 2017), 219.

Natomiast ujęcie humanistyczne zezwala na znalezienie w niej możliwości człowieka do dzielenia się swoimi duchowymi i fizycznymi zdolnościami oraz możliwościami rozwijania określonych wartości wzbogacających pojedyncze osoby, jak też większe społeczności⁸. W uproszczeniu powiemy, że w refleksji nad pracą chodzi o działalność człowieka, która polega na przekształcaniu dóbr przyrody i przystosowaniu ich do zaspokajania jego potrzeb fizycznych i duchowych. Zwróćmy uwagę także na to, że „humanistyczne ujęcie pracy wskazuje na korzyści wynoszone z niej dla ludzi. Człowiek pracujący zmienia świat. Produkuje dobra stosownie do swoich potrzeb, świadczy usługi lub wytwarza dobra kultury służące innym ludziom”⁹. Dlatego przekonujące jest stwierdzenie ks. Czesława Stanisława Bartnika: „Człowieczeństwo i osoba jest najwyższym, obiektywnym miernikiem pracy albo antypracy. Jest nim zawsze dzięki możliwości spełnienia się człowieka poprzez pracę, tym samym przez »dobrą pracę«. A więc, wtórnie, praca wchodzi również w skład »miary człowieczej«. W jakimś sensie człowiek jest na miarę wyrazu pracy, a praca na miarę człowieka”¹⁰.

Zwróćmy przy tym uwagę także na to, że w teoriach humanistycznych, zwłaszcza w ujęciu personalistycznym, praca ujmowana jest jako forma aktywności pozwalająca człowiekowi doskonalić siebie i otaczający go świat. Dokonuje się to przez sam akt pracy, jak też dzięki jej wynikom, czyli dobrom wytwarzanym przez człowieka. W aspekcie humanistycznym zwraca się nadto uwagę na dwa jej wymiary: podmiotowy i przedmiotowy. W znaczeniu podmiotowym zasadniczym kryterium wartości jest naturalna i nadprzyrodzona godność człowieka¹¹. W tym przypadku chodzi o taką jego działalność, w wyniku której powstają dobra materialne, wartości kulturowe i społeczne usługi. W obu przypadkach podstawową treść pracy stanowi układ czynności i elementów składających się na proces pracy, uwarunkowany właściwościami procesu technologicznego i kontaktu społecznego oraz możliwościami człowieka pracującego¹². Z tych też powo-

⁸ Jan Paweł II, „*Laborem exercens*”. Encyklika o pracy ludzkiej (Watykan 1981), nr 9, 15.

⁹ Tadeusz Aleksander, „Nauki pedagogiczne wobec etosu pracy”, w *Rynek i kultura neoliberalna a edukacja*, red. Alicja Kargulowa, Stefan M. Kwiatkowski, Tomasz Szkudlarek (Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2005), 302.

¹⁰ Czesław S. Bartnik, „Praca jako wartość humanistyczna”, w *Praca a kultura*, red. Mirosław Kowalczyk (Lublin: „STANDRUK”, 2005), 32.

¹¹ Godność jest wpisana w naturę każdego człowieka. Wyraża afirmację osoby oraz wszystko, co ją odróżnia od pozostałych istot. W odkrywaniu posiadanej godności przychodzi człowiekowi z pomocą zarówno natura, jak również religia. Por. Zbigniew Marek, „Religia, poznanie, duchowość w wychowaniu”, *Studia Paedagogica Ignatiana*, nr 2(2017): 37-38; Zbigniew Marek, *Religia: pomoc czy zagrożenie dla edukacji?* (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2014), 84-88; *Godność jako wartość i problem edukacyjny*, red. Iwona Jazukiewicz, Andrzej Michał de Tchorzewski (Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2016).

¹² Zygmunt Wiatrowski, „Wizjonerzy i realiści w kwestii teraźniejszości i przyszłości pracy człowieka”, w *Praca człowieka w XXI wieku. Konteksty – wyzwania – zagrożenia*, red. Ry-

dów w refleksji nad moralnym wymiarem pracy człowieka o jej wartości decyduje poczucie jej sensowności polegające na jej zgodności z zasadami racjonalności, w tym też racjonalności ekonomicznej. Oznacza to, że praca, która nie ma sensownego celu, czy też otrzymuje rangę absolutu, niszcząca fundamentalne zasady życia indywidualnego i społecznego, nie może być uznana za wartość, bo niszczy, a nie doskonali człowieka¹³.

Powyższe wyjaśnienia prowadzą do przekonania, że jeśli „prawdą jest, że człowiek jest przeznaczony do pracy, to jednak przede wszystkim praca jest dla człowieka, nie człowiek dla pracy”¹⁴. Oznacza to, że główne kategorie stanowiące swoiste osie przestrzeni aksjologicznej generowane przez człowieka pracującego będą stanowić dobro i godność pracy, wolność pracy, uczciwość, odpowiedzialność, solidarność. Dlatego, jak zauważa Krzysztof Gąsecki, „praca i pracowitość warunkują cały proces wychowania w rodzinie, w szkole, w społeczeństwie z tej racji, że każdy »staje się człowiekiem« między innymi poprzez pracę, a owo stawanie się człowiekiem oznacza naczelny cel całego procesu wychowania. Oparcie problematyki wartościowania pracy na założeniach aksjologicznych umożliwi wykorzystanie refleksji aksjologicznej w wychowaniu przez pracę, do pracy i dla pracy”¹⁵. To zaś pokazuje, że praca – mimo swojego ciężaru – jest potrzebą człowieka, jego radością, a nawet „wielkim błogosławieństwem ludzkości”¹⁶. Za ks. Bartnikiem można powtórzyć, że z perspektywy teologicznej praca dla wielu staje się czymś zaskakującym¹⁷. Chodzi bowiem o postrzeganie pracy jako fundamentu egzystencji człowieka, gdyż ma ona istotne znaczenie dla społeczeństwa, rodziny i drugiego człowieka. To zaś przyczynia się do tego, że pracujący człowiek w pełni staje się osobą. Do tego należy jeszcze dodać, że przez wykonywaną pracę człowiek spotyka Boga i uczestniczy w Jego dziele stworzenia, czym oddaje Bogu hołd i cześć. Z tych też powodów ludzka praca powinna służyć człowiekowi w jego pełnym i integralnym rozwoju¹⁸. Winna też rozwijać przeświadczenie o tym, że – jak pisze Jan Paweł II w encyklice *Laborem exercens*

szard Gerlach (Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2008), 20; Janusz Mółka, „Praca w integralnym wychowaniu”, *Horyzonty Wychowania* 14, nr 30(2015): 133-146.

¹³ Jan Paweł II, *Laborem exercens*, nr 15.

¹⁴ Krzysztof Gąsecki, „Aksjologiczny wymiar pracy ludzkiej – inspiracja myślą Jana Pawła II”, 392.

¹⁵ Tamże, 393.

¹⁶ Ryszard Gerlach, „Praca człowieka jako problem pedagogiczny”, w *Praca człowieka w XXI wieku. Konteksty – wyzwania – zagrożenia*, red. Ryszard Gerlach, 117.

¹⁷ Szerzej na ten temat, zob. Czesław Stanisław Bartnik, *Teologia pracy ludzkiej* (Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 1977).

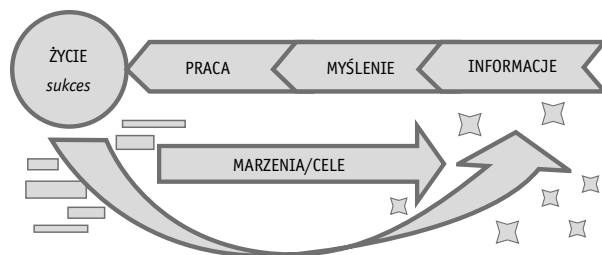
¹⁸ Jan Paweł II, *Laborem exercens*, nr 27; por. Alina Rynio, *Integralne wychowanie w myśli Jana Pawła II* (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2004).

– „mężczyźni bowiem i kobiety, którzy zdobywając środki na utrzymanie własne i rodziny, tak wykonują swoje przedsięwzięcia, by należycie służyć społeczeństwu, mogą słusznie uważać, że swoją pracą rozwijają dzieło Stwórcy, zaradzają potrzebom swoich braci i osobistym wkładem przyczyniają się do tego, by w historii spełniał się zamysł Boży”¹⁹.

2. Praca drogą osiągnięcia pełni człowieczeństwa

Dostrzeganie przez człowieka sensu wykonywanej pracy stwarza warunki do tego, by przez wykonywaną pracę czuć się spełnionym i odnoszącym sukces. W ten sposób praca staje się drogą urzeczywistniania swojego człowieczeństwa. Dokonuje się to „przez stwarzanie w sobie, a raczej wyłanianie z siebie nowych kształtów doskonałości, które czynią z człowieka coraz pełniejszą i doskonalszą osobę”²⁰. O sytuacji tej można mówić jako o odnoszonym życiowym sukcesie. W zależności od tego, czy człowiek będzie rozumiał pracę tylko w wymiarze doczesnym, czy także w wymiarze nadprzyrodzonym, sukces ten będzie nabierał wydźwięku naturalnego albo religijnego.

Witold Wójtowicz stwierdza dosadnie, że „szkoła sukcesu jest ostrą szkołą życia. Uczy, że Twoje życie jest w Twoich rękach i sam jesteś odpowiedzialny za to, co Cię spotka”²¹. Skoro tak, to jakie należy podjąć kroki, aby osiągnąć życiowy sukces? Przywołany autor podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie: Gdzie tkwi tajemnica sukcesu? Zauważa, że odpowiedź nie jest prosta ani jednoznaczna. Zależy od wielu czynników i elementów osobistych, społecznych, gospodarczych, politycznych, kulturowych itd. Wójtowicz wskazuje na trzy istotne elementy przynoszące sukces. Są nimi: życie, praca, myślenie. W jego przekonaniu, życie zależy od pracy, a praca od myślenia (zob. diagram).

Źródło: Por. Witold Wójtowicz, *Sukces a praca*, 25.

¹⁹ Jan Paweł II, *Laborem exercens*, nr 25.

²⁰ Zbigniew Marek, *Religia: pomoc czy zagrożenie dla edukacji?* 21.

²¹ Witold Wójtowicz, *Sukces a praca* (Gliwice: Wydawnictwo Złote Myśli, 2008), 11.

W dochodzeniu do sukcesu ważną rolę odgrywa myślenie, a szczególnie jakość myślenia. Chodzi o to, co kształtuje nasze myślenie. W przekonaniu Wójtowicza myślenie kreowane jest przez informacje (negatywne /-/, pozytywne /+/-), a informacje pochodzą, najogólniej mówiąc, z życia. W związku z tym jakość myślenia będzie zależała od źródła informacji. Ważnym elementem, decydującym o jakości informacji i myślenia, są osobiste marzenia, pasje i cele²². One, w opinii Wójtowicza, w decydujący sposób stanowią o osiągnięciu życiowego sukcesu. Trafnie ujmuje to Iwona Jazukiewicz: „Kluczem do pracy wykonywanej z pasją jest poczucie sensu tego, co się robi. Ten sens wynika z połączenia myśli, działania i wyniku tego działania. (...) Praca jest więc doskonałą przestrzenią do rozwijania pasji, jeśli człowiek doświadcza pracy jako wartości, która angażuje i daje poczucie zadowolenia. Pasja więc nie jest czymś, co się w pracy »przydarza«, bowiem wymaga świadomego zaangażowania osoby: znajdowania celowości, pokonywania trudów, koncentracji i przeżywania wykonywanych czynności, umiejętności cieszenia się z bezpośrednich doświadczeń, a nawet wyjścia poza egoizm i egocentryzm”²³.

W perspektywie wskazania drogi do osiągnięcia sukcesu sugestywne uzupełnienie może stanowić propozycja przedstawiona przez Chrisa Lowneya²⁴. Bazując na osobistym doświadczeniu w zarządzaniu korporacjami oraz obserwacji otaczającej rzeczywistość, jak również na podstawie dynamiki *Ćwiczeń duchowych* autorstwa św. Ignacego Loyoli, uważa on, że odniesienie sukcesu w zarządzaniu powierzonymi dobrami, w perspektywie wychowania „do” i „przez” pracę oraz osiągnięcia sukcesu w pracy i przez pracę, będzie zależać przede wszystkim od poznania siebie, swoich mocnych i słabych stron, oraz od gotowości do służby, miłości i heroicznych czynów²⁵. Wymaga to poznania siebie po to, by człowiek był zdolny do integracji swej osobowości oraz wyrobienia zwartej wizji otaczającej go rzeczywistości. Ten sposób podejścia do pracy nie powinien być postrzegany jako ucieczka od świata, ale jako trud zmieniania i czynienia świata lepszym²⁶. Budzenie w człowieku takiej świadomości stanowi ważne zadanie wychowawcze. Jego wypełnienie jest możliwe wówczas, gdy człowiek

²² Tamże, 25.

²³ Iwona Jazukiewicz, „Pasja jako istotny wymiar doświadczenia pracy”, *Studia Paedagogica Ignatiana*, nr 2(2017): 93, 95.

²⁴ Chris Lowney, *Heroiczne przywództwo. Tajemnice sukcesu firmy istniejącej ponad 450 lat*, tłum. Łukasz Malczak (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2011); Chris Lowney, *Heroiczne życie. Odkryj cel w życiu i zmieniaj świat*, tłum. Łukasz Malczak (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2013).

²⁵ Chris Lowney, *Heroiczne przywództwo*, 16-18; także: Wojciech Żmudziński, „Sukces po ignacjańsku. Cztery filary jezuickiego sukcesu według Chrisa Lowneya”, w *Pedagogika ignacjańska wobec wyzwań współczesnego humanizmu. Ignatian pedagogy for the challenges of humanism today*, red. Wit Pasierbek (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2008), 266.

²⁶ Chris Lowney, *Heroiczne przywództwo*, 103-106.

będzie postrzegał pracę nie tylko jako źródło dochodu, ale przede wszystkim jako życiową misję, w której służy sobie, innym, a w przypadku osób wierzących także Bogu.

W refleksji nad postrzeganiem pracy jako szansy własnego rozwoju, który prowadzi do odnoszenia życiowego sukcesu, warto zastanowić się również nad spostrzeżeniami Jeremy Rifkina²⁷. Jak odnotowuje Wiatrowski, autor ten zwraca uwagę na to, że „w wieku XIX upowszechniła się praca w wymiarze około 80 godzin w tygodniu; wiek XX zakończył się już na 40-godzinnym tygodniu pracy. Prognozy, jakie pojawiają się, wskazują, że czas pracy w połowie wieku XXI będzie nie większy jak 20 godzin tygodniowo”²⁸. W tej sytuacji stoimy przed retorycznym pytaniem: Dla ilu ludzi zdolnych i chętnych do pracy tej pracy zabraknie?

Oczywiste wydaje się, że nie jesteśmy w stanie dokładnie przewidzieć, jak za kilkadziesiąt lat będzie wyglądać sytuacja na rynku pracy. Jednak kierując się współczesnymi tendencjami rozwoju cywilizacyjnego, warto powtórzyć za Zygmuntem Wiatrowskim, że „praca i wiedza stają się »dziś«, a tym bardziej »jutro«, dominującymi wyznacznikami rozwoju cywilizacyjnego, w tym nade wszystko rozwoju człowieka i jego społeczeństwa”²⁹. Autor ten przekonuje, że „praca stanowiła, stanowi i stanowić będzie nadal wartość uniwersalną, która w istotny sposób rzutuje na kształt i przebieg życia każdego człowieka (szczególnie dorosłego) oraz na wymiar i wyraz życia społecznego”³⁰. Wynika z tego, że w konglomeracie zmieniającego się świata poważnym problemem dla edukacji i wychowania jest szybko zmieniający się rynek pracy. W nawiązaniu do tej sytuacji Joanna Michalak-Dawidziuk zauważa, że „przesłanie Unii Europejskiej dotyczące gospodarki opartej na wiedzy silnie wiąże system kształcenia z rynkiem pracy. Systemowe przygotowywanie młodych ludzi do podejmowania dojrzałych i odpowiedzialnych decyzji dotyczących wyboru zawodu coraz częściej uwzględniane jest w systemie kształcenia. Wzrasta rola doradztwa zawodowego. W wielu krajach w systemie kształcenia na różnych poziomach młodych ludzi włączone jest poradnictwo zawodowe”³¹.

²⁷ Jeremy Rifkin. *Koniec pracy. Schyłek siły roboczej na świecie i początek ery postronkowej* (Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 2001); Tomasz Szkudlarek, „»Koniec pracy« czy koniec zatrudnienia? Edukacja wobec presji światowego rynku”, w *Rynek i kultura neoliberalna a edukacja*, redakcja naukowa Alicja Kargulowa, Stefan M. Kwiatkowski, Tomasz Szkudlarek, 13-32.

²⁸ Zygmunt Wiatrowski, „Wizjonerzy i realiści w kwestii teraźniejszości i przyszłości pracy człowieka”, 25.

²⁹ Tamże, 27.

³⁰ Tamże, 27-28.

³¹ Joanna Michalak-Dawidziuk, „Jakość w edukacji a rynek pracy”, w *Kultura – sztuka – edukacja*, t. 1, red. Barbara Kurowska, Kinga Łapot-Dzierwa (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 2015), 359.

Należy także zauważyć, że występujący niż demograficzny na terenie krajów Unii Europejskiej, jak również dynamiczne procesy na rynku pracy, w tym podwyższone wymagania i kompetencje, powodują zwiększanie zainteresowania jakością kształcenia. W tym kontekście pojawia się ważne zagadnienie opracowywania i wdrażania w życie solidnych i gruntownych programów kształcenia przez szerokie grono ekspertów z różnych dziedzin. Dzięki ich współpracy i monitorowaniu dokonujących się zmian można liczyć na adekwatne dostosowywanie tych programów do realnych potrzeb rynku pracy. J. Michalak-Dawidziuk konkluduje: „Współczesna edukacja podkreśla znaczenie badań, zdobywania wiedzy poprzez doświadczenie. Ten rodzaj edukacji w poważnym stopniu wpływa na jakość kształcenia. Jakość kształcenia jest umiejętnością dostosowania się do zmieniających się wymagań i potrzeb”³². Chcąc jednak zachować humanistyczny wymiar ludzkiej pracy, procesy kształcenia nie mogą być ograniczane do nabywania samych umiejętności korzystania i posługiwania się najnowocześniejszymi narzędziami pracy, ale winny też odwoływać się do wartości humanitarnych, a nawet do wymiaru transcendencji otwierającej człowieka na rzeczywistość wykraczającą poza wymiar naturalnego poznania i życia w świecie poznawanym jedynie przy pomocy rozumu i empirii.

3. Odkrywanie wartości pracy

Wychodząc z założenia, że praca jest wartością i stanowi ważny czynnik rozwoju osoby i osiągnięcia przez nią życiowego sukcesu w wymiarze indywidualnym i społecznym, należy poszukiwać właściwej drogi, na której człowiek doświadczy, że „praca ludzka jest uczestnictwem w dziele Boga” i przez to będzie przenikać do jego „zwykłych, codziennych zajęć”³³. Istnieje powszechne przekonanie, że taką drogą jest wychowywanie, a więc dostarczanie wychowankowi argumentów przekonujących go o słuszności wykonywanej pracy.

Procesy wychowania rozumiane jako wspomaganie wychowanka, towarzyszenie mu w czasie zmagania się w trakcie tych procesów z przeciwnościami i trudnościami, w sposób znaczący może wzbogacić wychowanie chrześcijańskie. Termin ten oznacza proces, który prowadzi ku nabywaniu umiejętności objaśniania i interpretowania treściami chrześcijańskimi rzeczywistości, jaką człowiek tworzy i w jakiej żyje. Umiejętność ta jest przyrównywana do biblijnego pojęcia „nawrócenie”, odnowa życia – *metanoia*, której zadaniem jest doprowadzenie osoby do spotkania z transcendent-

³² Tamże, 360.

³³ Jan Paweł II, *Laborem exercens*, nr 25.

nym, osobowym Bogiem. Podobnie istotą chrześcijańskiego wychowania do rozumienia znaczenia pracy jest ukazywanie jej w kontekście nawiązywanych relacji, spotkania z Bogiem. W praktyce chodzi o nabywanie przez osobę umiejętności postrzegania pracy nie tylko w wymiarze naturalnym jako codziennego życia, ale także w wymiarze religijnym jako wypełnianie przez nią Bożych zamiarów, jako wyzwalanie człowieka od zła i prowadzenie go do życiowego, ostatecznego sukcesu, jakim jest życie z Bogiem w szczęściu i miłości. Przy takim ukazywaniu wychowankowi wielkości pracy można mówić, że poszerza ono zakres ludzkiego postrzegania siebie oraz świata, w którym żyjemy³⁴.

W chrześcijańskim wychowaniu, biorącym pod uwagę religijne znaczenie pracy, pomocny jest przekaz wiedzy przyjmującej inną postać od tej, którą człowiek czerpie z empirii i dociekań rozumu. Chodzi o wiedzę, jaką czerpiemy z Bożego objawienia. Mówimy wówczas o nowej formie poznania – poznaniu religijnym, które dostarcza nowego, niekoniecznie empirycznie stwierdzalnego, objaśnienia sensu ludzkiej egzystencji, w tym także wykonywanej przez człowieka pracy. Dzięki takiemu poznaniu człowiek otrzymuje nową wiedzę o religijnym znaczeniu wykonywanej przez siebie pracy³⁵.

Na potrzebę możliwie szerokiego ukazywania ważności i wartości ludzkiej pracy, na wskazywania jej wartości, zwraca uwagę m.in. Wiesław Nowak³⁶, który stwierdza, że „do rzadkości należą fachowcy i firmy z półki »gentelman agreement«. To było. Świat poszedł w kierunku »bylejakości«, byle szybciej, byle więcej”³⁷. Jednocześnie zauważa, że „takie cechy jak rzetelność, uczciwość, lojalność, »fairness«, jakość – przestają obowiązywać w tzw. biznesie, czyli w interesach. Prawdziwi przedsiębiorcy to zaniżająca garstka, a firmy, które traktują człowieka wyżej niż zysk, to tylko przypadki”³⁸.

Drugim wychowawczo ważnym czynnikiem humanistycznego postrzegania ludzkiej pracy jest budzone i rozwijane w człowieku sumienie. Sprawuje ono wewnętrzną kontrolę nad postępowaniem człowieka,

³⁴ Zbigniew Marek, *Pedagogika towarzyszenia. Perspektywa tradycji ignacjańskiej* (Kraków: Akademia Ignatianum, 2017), 197.

³⁵ Tamże, 90-92.

³⁶ Krakowski przedsiębiorca postrzega swoją pracę jako szansę życiowego spełnienia i odnośnienia w życiu sukcesu. Po uzyskaniu dyplomu AGH przez kilka lat pracował przy budowie młynów, zbiorników na paliwo, wysokich konstrukcji, rafinerii w Szwecji, Iraku, Jordanii, Egipcie, Stanach Zjednoczonych. W 1991 r. założył krakowską firmę *Novmar Sp. z o.o.*, która świadczy specjalistyczne usługi z zakresu budownictwa przemysłowego w kraju i zagranicą, m.in. w Szwecji, Austrii, Słowacji, Wielkiej Brytanii, Cyprze, Urugwaju, RPA, Zjednoczonych Emiratach Arabskich. Por. Katarzyna Coufał-Lenczowska, „Wychowanie a praca na przykładzie firmy *Novmar*”, *Horyzonty Wychowania* 14, nr 30 (2015): 245-258.

³⁷ Wiesław Nowak, *Dlaczego wracam do Polski?* (Kraków: Wydawnictwo i Drukarnia Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2008), 85-86.

³⁸ Tamże, 79.

stając się niejako głosem rozumu, a w chrześcijańskim rozumieniu także i Boga, dającym dostęp do informacji o tym, co jest dobre, co wartościowe i co należy czynić, a co etycznie bezwartościowe i czego należy unikać. Za jego pośrednictwem osoba uczy się osądzać, co jest dobre i co jest złe, i co w konkretnej sytuacji należy czynić. Jego rola polega na moralno-twórczych oddziaływaniach na osobę, w których odnajduje potwierdzenie wartości swoich czynów oraz znajduje inspirację do uznania ich za własne. Tym samym sumienie uzdalnia osobę do świadomego i wolnego podejmowania życiowych decyzji. To z kolei pokazuje, że dążenie do przywrócenia humanistycznego wymiaru pracy człowieka zakłada nie tylko odwoływanie się do ludzkiego sumienia, ale też poprawne jego kształtowanie. Jak zauważa Zbigniew Marek, proces ten oparty jest „na prostym wnioskowaniu, którego podstawę stanowi ogólny sąd wartościujący (ocena moralna). Osąd taki znajduje swe echo w konkretnym akcie oceniającego, by następnie wyprowadzić wnioski o tym, czy konkretny akt odpowiada albo nie odpowiada zawartej w ocenie idei dobra. Poza osądem moralnym istotnym czynnikiem kształtującym ludzkie sumienie jest znajomość norm i wzorców moralnych, a w końcu wartości, które są rezultatem podjętych decyzji”³⁹.

* * *

We wstępie postawiliśmy pytania o to, jak procesy wychowania chrześcijańskiego mogą wspomagać osobę w odkrywaniu wartości pracy, oraz czy odkrywanie wartości pracy sprzyja osiągnięciu życiowego sukcesu. Jak to zwykle bywa, trudno jest podać jedną odpowiedź. Wynika to przede wszystkim z faktu, że podmiotem wykonywanej pracy są poszczególne osoby. Indywidualne podejście do pracy, rozumienie jej znaczenia, wyznaczane jej cele rozstrzygają o tym, czy człowiek będzie widział sens pracy, a w konsekwencji miał poczucie odniesionego w życiu sukcesu. Mniejsza bądź większa świadomość tych zależności w sposób znaczący wpływa i kształtuje przebieg procesów edukacyjno-wychowawczych, w których właściwe miejsce może znaleźć ludzka praca. Nie bez znaczenia jest też i to, jak człowiek rozumie pracę i jej znaczenie dla swojego życia. Wówczas też zacznie lepiej rozumieć, że wykonywana przez niego praca dostarcza mu satysfakcji oraz daje poczucie spełnienia i odniesienia życiowego sukcesu. Można zatem przyjąć, że o ile potrafimy nadać pracy znaczenie humanistyczne – w rozumieniu służby dobru i rozwojowi człowieka – a nadto, jeśli zdołamy przenieść jej walory na płaszczyznę religijną, to się

³⁹ Zbigniew Marek, *Podstawy wychowania moralnego* (Kraków: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”- Wydawnictwo WAM, 2005), 108-112.

okaże, że zostanie ona dostrzeżona jako wartość, która sprzyja odnoszeniu życiowego sukcesu. W odkrywaniu tej wartości wiele może wnieść religia odsłaniająca przed człowiekiem nowe perspektywy jego życia i rozwoju.

Bibliografia:

- Aleksander Tadeusz. „Nauki pedagogiczne wobec etosu pracy”. W *Rynek i kultura neoliberalna a edukacja*, redakcja naukowa Alicja Kargulowa, Stefan M. Kwiatkowski, Tomasz Szkudlarek, 301-312. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2005.
- Bartkowiak Grażyna. *Człowiek w pracy. Od stresu do sukcesu w organizacji*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 2009.
- Bartnik Czesław Stanisław. „Praca jako wartość humanistyczna”. W *Praca a kultura*, redakcja Mirosław Kowalczyk, 29-102. Lublin: „STANDRUK”, 2005.
- Bartnik Czesław Stanisław. *Teologia pracy ludzkiej*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 1977.
- Coufał-Lenczowska Katarzyna. „Wychowanie a praca na przykładzie firmy Novmar”. *Horyzonty Wychowania*, 14, nr 30 (2015): 245-258.
- Gąsecki Krzysztof. „Aksjologiczny wymiar pracy ludzkiej – inspiracja myślą Jana Pawła II”. W *Pedagogika chrześcijańska. Tradycja, współczesność, nowe wyzwania*, redakcja Jarosław Michalski, Aldona Zakrzewska, 387-401. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2010.
- Gerlach Ryszard. „Praca człowieka jako problem pedagogiczny”. W *Praca człowieka w XXI wieku. Konteksty – wyzwania – zagrożenia*, redakcja Ryszard Gerlach, 117-127. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2008.
- Godność jako wartość i problem edukacyjny*, redakcja naukowa Iwona Jazukiewicz, Andrzej Michał de Tchorzewski. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2016.
- Greenberg Herb, Sweeney Patrick. *Jak odnieść sukces i rozwinąć swój potencjał. Wskazówki najwybitniejszych postaci naszych czasów*. Warszawa: Wydawnictwo MT Biznes, 2007.
- Grochmal Stanisław. „Ergonomiczny i duchowy wymiar pracy w przedsiębiorstwach ekonomii komunii”. W *Wychowanie i praca. W trosce o integralny rozwój człowieka*, redakcja naukowa Zbigniew Marek, Janusz Mółka, Miłosz Mółka, 217-239. Kraków: Akademia Ignatianum w Krakowie-Wydawnictwo WAM, 2017.

- Jacko Jan Franciszek. „Wartość pracy”. *Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej. Zarządzanie* 1, nr 25 (2017): 7-20.
- Jan Paweł II. „*Laborem exercens*”. *Encyklika o pracy ludzkiej*. Watykan 1981.
- Jazukiewicz Iwona. „Pasja jako istotny wymiar doświadczania pracy”. *Studia Paedagogica Ignatiana*, nr 2(2017): 85-101.
- Kaszyński Krzysztof. „Aksjologiczne aspekty pracy ludzkiej”. *Problemy Profesjologii*, nr 2(2009): 55-63.
- Lowney Chris. *Heroiczne przywództwo. Tajemnice sukcesu firmy istniejącej ponad 450 lat*. Tłumaczenie Łukasz Malczak. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2011.
- Lowney Chris. *Heroiczne życie. Odkryj cel w życiu i zmieniaj świat*. Tłumaczenie Łukasz Malczak. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2013.
- Marek Zbigniew. „Religia, poznanie, duchowość w wychowaniu”. *Studia Paedagogica Ignatiana*, nr 2(2017): 19-59.
- Marek Zbigniew. *Pedagogika towarzyszenia. Perspektywa tradycji ignacjańskiej*. Kraków: Akademia Ignatianum, 2017.
- Marek Zbigniew. *Podstawy wychowania moralnego*. Kraków: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”- Wydawnictwo WAM, 2005.
- Marek Zbigniew. *Religia pomoc czy zagrożenie dla edukacji?* Kraków: Wydawnictwo WAM, 2014.
- Michalak-Dawidziuk Joanna. „Jakość w edukacji a rynek pracy”. W *Kultura – sztuka – edukacja. Tom I*, redakcja Barbara Kurowska i Kinga Łapot-Dzierwa, 348-370. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 2015.
- Mółka Janusz. „Praca w integralnym wychowaniu”. *Horyzonty Wychowania*, T. 14, nr. 30 (2015): 133-146.
- Nowak Wiesław. *Dlaczego wracam do Polski?* Kraków: Wydawnictwo i Drukarnia Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2008.
- Rifkin Jeremy. *Koniec pracy. Schylek siły roboczej na świecie i początek ery postrogonkowej*. Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 2001.
- Rynio Alina. *Integralne wychowanie w myśli Jana Pawła II*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2004.
- Szkudlarek Tomasz. „Koniec pracy” czy koniec zatrudnienia? Edukacja wobec presji światowego rynku. W *Rynek i kultura neoliberalna a edukacja*, pod redakcją naukową Alicji Kargulowej, Stefana M. Kwiatkowskiego i Tomasza Szkudlarka, 13-32. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2005.
- Wiatrowski Zygmunt. „Wizjonerzy i realiści w kwestii teraźniejszości i przyszłości pracy człowieka”. W *Praca człowieka w XXI wieku. Konteksty – wyzwania – zagrożenia*, redakcja Ryszard Gerlach, 19-28. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2008.

Wójtowicz Witold. *Sukces a praca*. Gliwice: Wydawnictwo Złote Myśli, 2008.
Żmudziński Wojciech, „Sukces po ignacjańsku. Cztery filary jezuickiego sukcesu według Chrisa Lowneya”. W *Pedagogika ignacjańska wobec wyzwań współczesnego humanizmu. Ignatian pedagogy for the challenges of humanism today*, redakcja Wit Pasierbek, 265-271. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2008.

Christian Education Helps to Discover the Value of Work

SUMMARY

The problematics of work gained special significance in the period of political transformation in Poland at the end of the last century. The changes taking place at that time caused, among others, a change in approach to work as a value. The article attempts to answer the question of how the processes of Christian education can support a person in discovering the value of work. The second question is whether discovering the value of work is conducive to achieving humanity and life success. The thesis of the article is the belief that if we are able to give work a humanistic meaning – in terms of the serving good and human development – and, if we manage to transfer its virtues to the religious plane, its value that favours life success will be seen. In discovering this value, much can be brought about by religion that reveals new life and development perspectives for humans.

Keywords: work, value of human work, success, Christian education